

Boise'ko euskaldunak

Orain dala lau bost urte, "U. S. A."-ko "Chrysler" luze, eder bat gelditu zan, Donostiko Hotel baten aurrean. Hoteleko atezaiak lagunduta, Amerikano bi jetxi ziran. Bi gizon, oraindik sasoikoak, zaintsuak, lerdenak, masail gorri ta jipi txuridunak, zinean ikusten oituta gaudenetakoak. Hoteleko zuzendariak, nai aña argibide eman da gero, mutil batekin, gelak ikustera biali zituen. Andik laister, mutilla, begiak zabal zabalik eta zearo arrituta, zuzendariarengana zetorren: "Jauna: Bi Amerikano oyek, euskeraz ari dira". "Ago ixillik, txotxolo ori —erantzun zion zuzendariak— Amerikanoak azkarrak dituk, baña ez orrenbesteraño. Inglesez egiten ditek oyek eta iri euskeraz iruditu, ez bata ta ez bestea aditzen eztekalako".

Baña, arrigarria benetan! Antxe zeuden Amerikano biak, berriz, eta arrazoia zuen mutillak. Gizon aiek, euskeraz itz egiten zuten beren artean! Ta ez nolanaiko euskera zatarra gero! Ura itz jarioa! Ura "xi" ta "xa" erabiltzeko erraztasuna! Bizkaiko izketa garbi jatorra, Urkiolako Aita San Antonio erromerian aditzeko moduko euskera gozo guria. "Baña —galdetu zien zuzendariak— Amerikanoak eta euskeraz? Nungo erritakoak zerate zuek?" "Ipar-Ameriketako euskaldunak gera", erantzun zuten patxada osoan lagun biak batean. "Ipar-Ameriketako euskaldunak?". Bai ba; Boise'ko euskaldunak".

Lagun bi ayetako bat, Donostian gelditu ta gure artean bizi da. Alkarren lagunak gera. Bizkaiko semea, mendi tarteko baserri batean jayoa, ia berrogei urte Ipar-Ameriketan igaro arren, aruntzakoan bezin euskaldun utsa biurtu zan. Alkar ikusten degunean, euskeraz egiten degu beti. "EGAN"-erako lantxo bat gertatu bear nuela ta nere lagunaz oroitu nitzan. Sarri irakurri ditugu periodikuetan, abek beze-

lako albisteak: "Ipar-Ameriketan, artzai euskaldunak nai dituzte", "Berreun artzai geiago atera dira Bilbotik Boiserako". Boiseko euskaldunen berri izateko, nun laguntzalle ohea, berrogei urte bertan ibillitako euskaldun jator ura baño? Esan da egin. Nere lagun billa abiatu nitzan eta orra gure alkarren arteko galde-erantzunak:

—Erri aundia al da Boise?

—Bai, Idaho'ko erri nagusia da. Azken urte abetan aunditu egin da oso. 1915'garren urtean, ni ara eldu nintzanean, 10.000 bizi-lagun zituen. Gaur, 135.000.

—Giro onekoa?

—Otza neguan eta oso beroa udan.

—Zenbat euskaldun dira errian?

—4.000. Geienak bizkaitarrak eta aben ondoren, gipuzkoarrak.

—Eta naparrak eta Bidasoz beste aldekoak?

—Gutxi. Oyek Nevada ta Californira juaten dira geyago.

—Nik, Ipar-Ameriketako euskaldunak, Boiserako joerarik aundiena zutela, alegia, Boise, lurralde ayetako erririk euskaldunena zala uste nuen; egia al da?

—Bai, Ipar-Ameriketako euskaldun guztiak, edo geienak beintzat, urtean bein Boisen biltzen dira. Billera orretarako, Estadu askotatik juaten dira, ez Idahotik, bakarrik, baita California, Oregon, Nevada, New York'etik ere.

—Eta beti, egun berean egiten al dute billera ori?

—Bai, beti Abenduaren 29'an. Salon Miramar deritzaion dantzatokia izaten de jaja. Gabeko 9'etan asi, eta goizeko ordu bata ta erdi arte, dantza naikoa egiten da an, txistu ta tanboliñen soñuaz, gure erromerietan oi dan bezela.

—Euskaldun asko biltzen al dira Boisen egun orretan?

—12.000 bai.

—Ba al dago Boisen, euskaldunentzako "Club" edo biltoki berezien bat?

—1953'garren urtean bukatu zan ango Euskal-etxea, Groupe Street'en. Oso ederra da.

—Eta Boisen bai dago euskaldunik, erri agintarien tartean?

—Ba dira batzu batzuek. Danak bertan jayoak. Idaho'ko Estaduak ba ditu Ipar-Ameriketako Gobernuan, bi ordezeko edo errepresentante. Bietako bat, euskalduna da. Zenarruza du izena. Polizien buru egiten duena herriz, Gus Urresti, Boisen jayotako beste euskaldun bat.

—Nolakoa da ango artzaien bizimodua?

—Gogorra. An lan asko egin bear. Artalde-nagusiak —"ugazabak" zion nere lagunak, bere Bizkaiko berbeta jatorraz— "Well Groves Association" esaten dioten Bazkunean batuta daude. Artzaiak bear

dituztenean, Bazkun orretan egiten dute beren eskabidea. Bazkunak berriz, gobernuari, artzaien sarrerako baimena eskatu egiten dio eta baimena jaso ta gero, ordezko bat bialtzen du Bilbora, artzai-gaien billa. Artzai-gaiak, Bilbon bertan egiten dituzte beren kontratuak. Bi urtetako gutxienez. Boisera eldu ta bereala, nor bere nagusiaren "Rancho"ra dihua. Artalde-nagusiak ez dira bizi izaten beren "Rancho"-etan, erri aundietan baizik. Boisen, Nampa'n eta beste orrelako errietan. An nagusi-ordezko bat izaten da eta onen mende lan egiten dute artzaiak. "Rancho"-ak, olezko etxeak dira, "bungalow house" oyetakoak. Bertako bizi-lagun guztiak, alkarrekin bazkaldu ta apaldu egiten dute.

—Zein illabetetan izaten dira artzaiak "Rancho"-etan, eta zeintzuetan "Rancho"-tik kanpora?

—Gabonetatik asi ta Jorrailla —Apirilla— ren erdiraño "Rancho" an egoten dira. Jorraillaren erdian ateratzen dira kanpora beren artaldeekin. Bi lagunen artean egiten dute artalde bakoitzeko lana. Bietako bat "artzai" da, bestea "kanperua". Bigarren au, artzaiaren mende dago alegia, bietan, artzaiak da nagusi edo agintaria. Kanperuak belarra nun dagon ikusteko eginbearra du. Ango lur sallak, ez dira Euskalerrikoak bezelakoak. An "Rancho"-tik kanporako lurraldeai "desierto"-a esaten diete. An ez dago ez urik, ez kerizperik. Artzaiak eta kanperua zaldiz ibiltzen dira "desierto"ko landa zabaletan barrena, Gobernuak "reservako pinaleak" zabaldu arte. Berekin batean, bi zaldiko gurdi aundi bat eramaten dute. Astean iru aldiz, kamioi baten bitartez, "Rancho"tik, ura bialtzen zaie. Ura, jakiak eta beste bearreko gauzak. Uztaillan —Julioan— "pinaleak" edo piñu-barrutiak irikitzen dira eta ara dihuaz artzaiak. Piñu-baso oyek, mendietan daude. "Rancho" bakoitzak zati berezi bat du basoan. Au bai leku ederra, giroa eta itzaltsua udarako! Ango ibai eta errekatxoak! Ango amorraiak eta izokiak! Udazkenerako, "desierto"ra berriz eta Gabonetarako "Rancho"ra.

—Zer soldata irabazten dute artzaiak?

—180 dolar illean.

—Zenbat ardi zaintzen ditu artzai bakoitzak?

—2.200.

—Emengoak bezelakoak al dira ango ardiak?

—Askoz aundiagoak. Ba dira 90 kilokoak ere.

—Alderdi artako artzai guztiak, euskaldunak al dira?

—Ez. Ba dira bertakoak eta baita Noruega, Suiza ta Irlanda'tik juandakoak ere. Griegoren batzuek ere bai, "Rancho"-nagusien artean, Griegoak bai dira. Lan egin bear danean, iñori ez zaio nungoa danik galdetzen. Amerikano apur bat itz egin ezkeru, danok Amerikanoak!

—Txanpon asko biltzen al dute gure ango artzaiak?

—Ba dira bai, poliki aurreratuta dutenak. Gaur Boisen bizi diran euskaldun geienak, len artzai ibilliak dira. Beren artean, ba dira, "Rancho"-nagusiak; Hotel-jabeak; Bankuetan lan egiten dutenak; egur-saltzalleak, eta abar.

—Nun aditzen da euskera geiago, Boisen ala Donostian?

—Boisen.

Aupa Idaho'ko artzai euskaldunak! Neguan, Gabon-aurreko illu-nabarrean, zuen artaldearen ondoan, zaldiz, "Rancho"-ra abiatzen zeratela, urrundik, aize bolada batek eramana bezela, ez al dezute beñere entzun, onelako soñu ezti samurra?: "Ator, ator, mutil etxera..." Eta garai berean, Euskal baserriren batean, Gabon-kanta ori bera entzunaz, iñork ez ote du, agian, bere biotz barruan aditu, gero ta biziago, urrutiko zaldi baten oiñ-otsa bezelako soñurik?

J. M. L.

